

Het Effect van Ouderlijke Scheiding op Leeftijd van Alcoholinitiatie, en de Rol van Kwaliteit
van de Ouder-kind Relatie en Zelfcontrole; een Modererend-mediatie Model

Naam: Lisa Altena

Studentnummer: 5622832

Begeleidster: Ina Koning

Masterthesis Jeugdstudies

Datum: 13-06-2016

Aantal woorden: 5769

Abstract

Achtergrond: Er is overtuigend bewijs vanuit de empirische literatuur dat scheiding van ouders gerelateerd is aan het eerder starten met alcohol drinken van adolescenten. Echter, er is minder bekend over de mechanismen die van invloed zijn op dit verband. Om deze reden is in de huidige studie onderzocht of het effect van de kwaliteit van de ouder-kind relatie het verband tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie medieert en of dit mediatie-effect verschilt voor adolescenten met een hoge- en lage- zelfcontrole. **Methode:** De data zijn verzameld bij 491 respondenten tussen de leeftijden van 13 en 18 jaar ($M= 14,58$, $SD= 1.84$). Er zijn logistische regressieanalyses uitgevoerd, waarbij leeftijd van alcoholinitiatie de dichotome uitkomstmaat was. **Resultaten:** Ouderlijke scheiding was gerelateerd aan een lagere leeftijd van alcoholinitiatie voor respondenten met een lage zelfcontrole. De kwaliteit van de ouder-kind relatie was geen mediator in dit verband. **Conclusie:** Adolescenten met gescheiden ouders en een lage zelfcontrole vormen een groter risico voor het vroeger starten met alcohol drinken. Toekomstige voorlichtings- en preventiecampagnes voor vroege alcoholinitiatie moeten zich met name richten op het bereiken van deze doelgroep.

Trefwoorden: ouderlijke scheiding, alcoholinitiatie, kwaliteit ouder-kind relatie, zelfcontrole, adolescenten

Abstract

Aim: There is substantial evidence from the empirical literature that parental divorce predicts adolescents' age of alcohol initiation. However, little is known about the mechanisms that influence this relation. The current study examined the mediating effect of the parent-child relationship quality on the association between parental divorce and age of alcohol initiation and whether this mediation effect depends on adolescents' level of self-control. **Method:** A total of 491 adolescents between the ages of 13 en 18 ($M= 14,58$, $SD= 1.84$) participated in this study. Logistic regression analyses were conducted with age of alcohol initiation as the dichotomous outcome measure. **Results:** Parental divorce was related to a lower age of alcohol initiation for participants with low self-control. The parent-child relationship quality did not mediate this relationship. **Conclusion:** Adolescents with divorced parents and low self-control have a higher risk of early alcohol initiation. Future prevention campaigns towards early alcohol initiation need to focus on reaching this target group.

Keywords: divorce, alcohol initiation, parent-child relationship quality, self-control, adolescents

Inleiding

Onderzoek naar alcoholgebruik onder Nederlandse scholieren in 2013 wijst uit dat 69% van de 15-jarige adolescenten ooit al eens alcohol heeft gedronken, dat 47% dit recentelijk nog deed en dat 35% regelmatig alcohol drinkt (Cruts, Meijer, Croes, Ketelaars, & Pol van der, 2015). Dit betekent dat meer dan de helft van de 15-jarige adolescenten in 2013 al eens alcohol had gedronken, terwijl dit volgens de wet niet is toegestaan. Uit onderzoek blijkt dat vroege alcoholinitiatie een voorspeller is voor alcoholverslaving op latere leeftijd (Hawkins, Graham, Maguin, Abbott, Hill, & Catalano, 1997; King & Chassin, 2007). Scheiding van ouders is een van de factoren die invloed heeft op de vroege alcoholinitiatie van adolescenten (Sartor, Lynskey, Heath, Jacob, & True, 2006) en ouderlijke scheiding komt steeds vaker voor. In 2014 waren er 20.000 echtscheidingen waarbij 35.727 minderjarige kinderen betrokken waren (CBS, 2015). Dit waren ruim 1500 meer kinderen, dan het jaar daarvoor. Aangezien ouderlijke scheiding volgens de empirische literatuur een belangrijke risicofactor voor alcoholinitiatie van minderjarige adolescenten is, is het belangrijk inzicht te krijgen in hoe dit proces werkt en voor wie.

Ouderlijke scheiding en vroege alcoholinitiatie

Bestaand onderzoek laat zien dat ouderlijke scheiding gerelateerd is aan vroegere alcoholinitiatie (Dube et al., 2006; Fletcher & Sindelar, 2012; McCarty, Rhew, Murowchick, McCauley, & Stoep, 2011; Sartor et al., 2006). In een longitudinale studie naar het effect van familie stressoren op het drinkgedrag van adolescenten, stellen Fletcher en Sindelar (2012) dat ouderlijke scheiding van de drie onderzochte stressoren (naast werkloosheid en het ontvangen van bijstand) het meeste invloed heeft op de vroege alcoholinitiatie van adolescenten. Daarnaast blijkt uit onderzoek naar het effect van negatieve gebeurtenissen in de kindertijd op alcoholgebruik dat 14-jarige adolescenten met gescheiden ouders twee keer zoveel kans hebben op het starten met alcohol drinken op deze leeftijd dan kinderen uit een intact gezin (Dube et al., 2006). Voor adolescenten tussen de 15 en 17 jaar is de kans dat zij op deze leeftijd starten met alcohol drinken 1,5 keer zo groot wanneer de ouders gescheiden zijn (Dube et al., 2006). Een mogelijke verklaring voor de invloed van ouderlijke scheiding op alcoholinitiatie is de *Self-Medication Hypothesis* (Fletcher & Sindelar, 2012). Volgens deze hypothese starten adolescenten met middelengebruik om op deze manier om te gaan met stressvolle gebeurtenissen in hun leven (Fletcher & Sindelar, 2012). Het is mogelijk dat adolescenten starten met het drinken van alcohol, omdat dit een verdovende en dempende werking heeft, waardoor zij de negatieve gevoelens ten gevolge van de ouderlijke scheiding tijdelijk even uitzetten. Op basis van de consistente bevindingen in de literatuur (Dube et al.,

2006; Fletcher & Sindelar, 2012; McCarty et al., 2011; Sartor et al., 2006) en de *Self-Medication Hypothesis* (Fletcher & Sindelar, 2012) is de verwachting in de huidige studie dat ouderlijke scheiding ertoe leidt dat adolescenten vroeger starten met drinken. Er is echter relatief weinig bekend over hoe dit proces loopt. De kwaliteit van de ouder-kind relatie zou hierin een rol kunnen spelen.

De kwaliteit van de ouder-kind relatie als mediator

Een aantal studies laten zien dat de kwaliteit van de ouder-kind relatie mogelijk functioneert als een mediator in het verband tussen ouderlijke scheiding en verschillende negatieve uitkomsten, zoals alcoholgebruik/misbruik (Barrett & Turner, 2006; Crawford & Novak, 2008), een onverschillige houding tegenover school (Havermans, Botterman, & Matthijs, 2014), internaliserende problemen en delinquentie (Braithwaite, Steele, Spjut, Dowdle, & Harper, 2015) en gedragsproblemen (Harrist & Ainslie, 1998). De kwaliteit van de ouder-kind relatie betreft een overkoepelend concept dat aangeeft hoe kinderen de mate van communicatie en conflicten ervaren en hoe tevreden zij over het algemeen zijn met deze relatie (Furman & Buhrmester, 1985).

De cross-sectionele studie van Havermans et al. (2014) laat zien dat de kwaliteit van de ouder-kind relatie een mediator is in het verband tussen ouderlijke scheiding en schoolprestaties. Jongeren tussen de 12 en 17 jaar met gescheiden ouders hebben vaker een minder goede relatie met hun ouders en communiceren minder met hen. Dit leidt tot lagere schoolprestaties (Havermans et al., 2014). Een mogelijke reden voor dit mediatie-effect, is dat ouderlijke scheiding vaak minder betrokkenheid vanuit ouders bij hun kinderen tot gevolg heeft (Lansford, 2009). Dit komt doordat de verzorgende ouder na de scheiding de opvoeding grotendeels alleen moet doen, terwijl deze verantwoordelijkheid eerst gedeeld werd door beide ouders (Afifi, McManus, Hutchinson, & Baker, 2007). Het is mogelijk dat de kwaliteit van de opvoeding hierdoor (tijdelijk) verminderd en ouders het daardoor niet merken wanneer de schoolprestaties van hun kinderen achteruitgaan.

Een andere cross-sectionele studie toont aan dat conflicten tussen ouders resulteren in een verminderde kwaliteit van de relatie tussen ouders en kind, wat vervolgens internaliserend probleemgedrag en delinquentie bij kinderen tot gevolg heeft (Braithwaite et al., 2015). Deze en andere studies lijken aan te tonen dat niet de ouderlijke scheiding en/of conflicten zelf effect hebben op probleemgedrag van adolescenten, maar dat processen als de kwaliteit van de ouder-kind relatie dit verband mogelijk mediëren (Barrett & Turner, 2006; Braithwaite et al., 2015; Crawford & Novak, 2008; Harrist & Ainslie, 1998; Havermans et al., 2014). Dit is echter nog niet eerder onderzocht voor alcoholinitiatie en tevens zijn er weinig longitudinale

studies gedaan. Op basis van voorgaand onderzoek, is de verwachting in de huidige studie dat de kwaliteit van de ouder-kind relatie ook het verband tussen ouderlijke scheiding en vroege alcoholinitiatie (gedeeltelijk) kan verklaren. De verwachting is dat ouderlijke scheiding een negatief effect op de kwaliteit van de ouder-kind relatie zal hebben en dat dit vervolgens vroegere alcoholinitiatie tot gevolg heeft. Echter, dit proces hoeft niet voor alle groepen jongeren hetzelfde te zijn.

Zelfcontrole als moderator

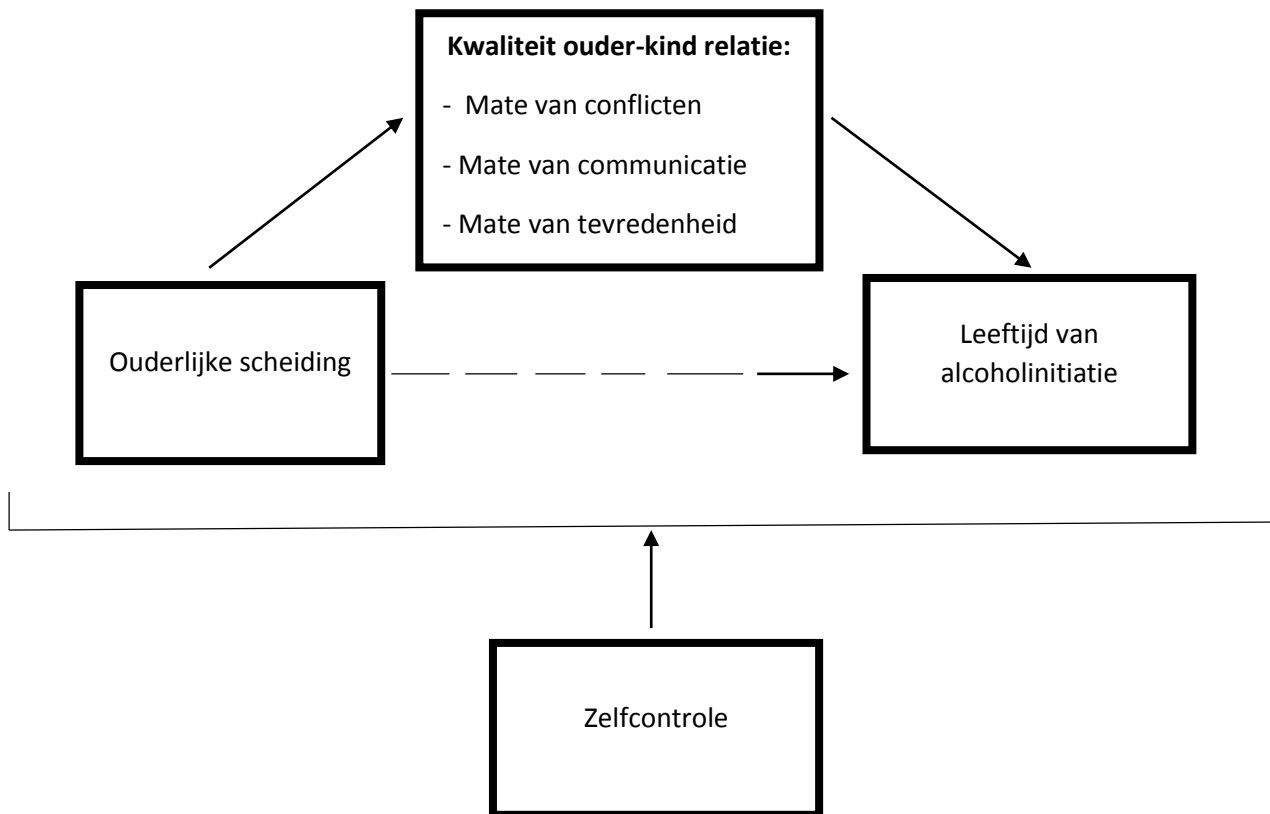
De mate van zelfcontrole van jongeren speelt een belangrijke rol in het drinken van alcohol. Zelfcontrole is de eigenschap om in staat te zijn directe beloningen uit te stellen om zo een doel op langere termijn te behalen en/of negatieve consequenties op langere termijn te voorkomen (Gottfredson & Hirschi, 1990). Uit onderzoek van Moffitt et al. (2011) blijkt dat zelfcontrole een van de belangrijkste voorspellers voor alcoholgebruik en alcoholinitiatie is, ook na het controleren voor variabelen als IQ en sociale klasse. Volgens het *Cumulative Risk Model* wordt de kans op het ontwikkelen van probleemgedrag vergroot wanneer er meerdere risicofactoren aanwezig zijn (Sameroff, 2000). Verschillende cross-sectionele en longitudinale studies testen dit model en tonen aan dat bij iedere toegevoegde risicofactor (zowel omgevings- als persoonlijke- factoren), de kans op probleemgedrag toeneemt (Ostaszewski & Zimmerman, 2006; Sznitman, Zlotnick, & Harel-Fisch, 2015). Op basis van de redenering van het *Cumulative Risk Model* zou het effect van ouderlijke scheiding op de kwaliteit van de ouder-kind relatie in combinatie met een lage zelfcontrole de kans op vroegere alcoholinitiatie vergroten. Een experiment van Muraven, Collins, Shiffman, en Paty (2005) toont aan dat zelfcontrole een moderator is in het verband tussen situaties die om zelfcontrole vragen (bijvoorbeeld stress, het hebben van een slechte bui, overdonderd zijn etc.) en alcoholgebruik. Adolescenten met een lage zelfcontrole zijn minder goed in staat deze omgevingsinvloeden te negeren, waardoor zij sneller alcohol gaan drinken, dan participanten met een hoge zelfcontrole (Muraven et al., 2005). De studie van Ronen (1997) sluit zich aan bij deze bevindingen en stelt dat een hoge zelfcontrole een beschermende factor is in situaties, zoals ouderlijke scheiding, waarin het mentale evenwicht wordt verstoord. Volgens deze studie zijn adolescenten met een hoge zelfcontrole beter in staat om te gaan met deze situaties, dan personen met een lage zelfcontrole (Ronen, 1997). Het is aannemelijk dat adolescenten met een lage zelfcontrole minder goed met de scheiding van ouders om kunnen gaan, dan hun leeftijdsgenoten met een hoge zelfcontrole, waardoor zij vaker te maken zullen krijgen met diverse negatieve uitkomsten. Op basis van voorgaand onderzoek en het *Cumulative Risk Model* (Sameroff, 2000) is de verwachting in de huidige studie dat adolescenten met een lage

zelfcontrole na ouderlijke scheiding vaker een verminderde kwaliteit van de ouder-kind relatie ervaren en daardoor eerder starten met het drinken van alcohol, dan adolescenten met een hoge zelfcontrole.

Huidige studie

De onderzoeksvraag in de huidige studie is driedelig: 1) wat is het effect van ouderlijke scheiding op alcoholinitiatie van adolescenten, 2) wordt deze relatie gemedieerd door de kwaliteit van de ouder-kind relatie en, 3) hangt deze relatie af van de mate van zelfcontrole van adolescenten (Figuur 1)? Het effect van echtscheiding, kwaliteit van de ouder-kind relatie en zelfcontrole op alcoholgebruik is al aangetoond in voorgaand onderzoek, maar niet voor alcoholinitiatie en niet in een modererend-mediatie model, zoals in de huidige studie. Onderzoek naar deze factoren in één model is van belang om te identificeren hoe en voor wie echtscheiding risicovol is met betrekking tot het beginnen met drinken. Deze studie heeft een interdisciplinair karakter, omdat er naar persoon-omgeving interacties wordt gekeken.

Op basis van de empirische literatuur en theorie zijn de verwachtingen: 1) dat ouderlijke scheiding resulteert in vroege alcoholinitiatie van adolescenten, 2) dat dit effect loopt via een lagere kwaliteit van de ouder-kind relatie en 3) dat dit proces sterker is voor adolescenten met een lage zelfcontrole, dan voor adolescenten met een hoge zelfcontrole.

Figuur 1. Ouderlijke scheiding als voorspeller voor de (vroegere) alcoholinitiatie van adolescenten: de mediërende invloed van de kwaliteit van de ouder-kind relatie en de modererende invloed van zelfcontrole.

Method

Procedure

De huidige studie betreft een kwantitatief onderzoek. De data, relevant voor het toetsen van de gestelde hypothesen, zijn verzameld op drie middelbare scholen in Noord-Holland door middel van vragenlijsten. De data-afname is begeleid door een getrainde onderzoeksassistent en een docent van de school. De vragenlijsten zijn afgenomen via de computer. Voor aanvang van de data-afname hebben de respondenten een centrale instructie gekregen met betrekking tot het correct invullen van de vragenlijst. Tevens is de anonimiteit van de vragenlijst door middel van het gebruik maken van ID-codes gewaarborgd. Verder hebben de onderzoeksassistent en docent erop toegezien dat respondenten de vragenlijst alleen hebben ingevuld en niet met elkaar hebben overlegd.

Participanten

In totaal hebben 887 respondenten tussen de leeftijden van 13 en 17 jaar deelgenomen aan

de huidige studie. Na het verwijderen van de respondenten die of aangaven nog nooit alcohol te hebben gedronken ($n = 356$) of aangaven uit een andere gezinssituatie te komen dan intact of gescheiden ($n = 23$) bleven er 492 respondenten over. Van dit aantal is nog één respondent uit de dataset verwijderd, omdat deze -wegens onbekende redenen- de vragenlijst niet heeft ingevuld. De gemiddelde leeftijd van de overige 491 respondenten was 14,58 ($SD = 1.84$). Hiervan waren 48,1% jongens. Opleidingsniveau van de respondenten was VMBO (17,9%), HAVO (54%) of VWO (28,1%).

Meetinstrumenten

De afhankelijke variabele *leeftijd van alcoholinitiatie* meet de leeftijd waarop respondenten voor het eerst een glas alcohol hebben gedronken. Deze variabele is gemeten door middel van één item. Antwoorden zijn gegeven op een 7-punt Likertschaal, waarbij de antwoord categorieën opliepen van 1 = nooit gedaan tot 7 = 14 jaar of ouder. De respondenten die aangaven nog nooit alcohol te hebben gedronken, zijn uit de dataset verwijderd ($n = 356$). Vervolgens is de schaal gehercodeerd in een dummyvariabele, waarbij 0 = 12 jaar en jonger en 1 = 13 jaar en ouder.

Ouderlijke scheiding is gemeten door aan de respondenten te vragen of beide ouders bij hen thuis wonen. Antwoorden zijn gegeven op een 5-punt Likertschaal met als antwoord categorieën: 1 = ja, beide ouders, 2 = nee, mijn ouders zijn gescheiden, 3 = nee, mijn moeder is overleden, 4 = nee, mijn vader is overleden en 5 = anders, namelijk. Respondenten die aangaven een overleden ouder of een gezinssituatie afwijkend van bovenstaande opties te hebben, zijn uit de dataset verwijderd ($n = 23$). Vervolgens is de variabele gehercodeerd in een dummyvariabele waarbij 0 = beide ouders en 1 = gescheiden ouders. Er wordt in de huidige studie dus uitsluitend onderscheid gemaakt tussen intacte- en gescheiden- gezinnen.

De kwaliteit van de ouder-kind relatie is gemeten aan de hand van een verkorte versie van de *Network Relationship Index (NRI)* (Furman & Buhrmester, 1985). Deze vragenlijst bestaat uit 12 items en meet de subschalen mate van communicatie, mate van tevredenheid en mate van conflicten die respondenten ervaren in de relatie met hun ouders. De *mate van communicatie* ($\alpha = .87$) werd gemeten door middel van 3 vragen: “hoeveel praten jij en jouw ouder over alles?”, “hoeveel deel jij jouw geheimen en privé gevoelens met jouw ouder?” en “hoeveel praat je met jouw ouder over dingen waarvan je niet wilt dat anderen het weten”? De *mate van tevredenheid met de ouder-kind relatie* ($\alpha = .94$) werd gemeten door middel van drie vragen: “hoe tevreden ben je met de relatie met jouw ouder?”, “hoe goed is de relatie met jouw ouder?” en “hoe gelukkig ben je met de manier waarop het gaat tussen jou en jouw ouder”? De *mate van conflicten* werd gemeten met zes items ($\alpha = .99$) met vragen, zoals:

“hoeveel ergeren jij en jouw ouder zich aan elkaar of worden jullie boos op elkaar?”, “hoeveel verschillen jij en jouw ouder van mening?” en “hoeveel werken jij en jouw ouder elkaar op de zenuwen”? Antwoorden zijn gegeven op een 5-punt Likertschaal waarbij de antwoord categorieën opliepen van 1 = weinig of niet tot 5 = meer kan niet. De items in de vragenlijst zijn zo gehercodeerd dat een hoge score op de subschalen, een hoge mate van communicatie en mate van tevredenheid en een lage mate van conflicten indiceert. Dat wil zeggen, een hoge score indiceert een hoge kwaliteit van de ouder-kind relatie. De totaalscore per subschaal is de gemiddelde score van de items en ligt tussen de 1 en 5.

Zelfcontrole is gemeten aan de hand van de *Self-Control Scale* (Tangney, Baumeister, & Boone, 2004). Deze schaal meet het vermogen om gedrag en reacties te controleren en onderbreken. De vragenlijst bestaat uit 13 items ($\alpha = .74$), waaronder: “ik zeg dingen die ik niet hoor te zeggen”, “plezier en lol maken zorgen er soms voor dat ik mijn werk niet af krijg” en “ik heb moeite met concentreren”. Antwoorden zijn gegeven op een 5-punt Likertschaal waarbij de antwoord categorieën opliepen van 1 = nooit tot 5 = heel vaak. De items in de vragenlijst zijn zo gehercodeerd dat een hoge score, een hoge zelfcontrole indiceert. Vervolgens is de schaal door middel van een mediaan-split gehercodeerd in een dummyvariabele, waarbij 0 = lage zelfcontrole en 1 = hoge zelfcontrole.

Als *Controlevariabele* is *opleidingsniveau* in de huidige studie meegenomen, omdat uit onderzoek blijkt dat Nederlandse jongeren met een lager opleidingsniveau gemiddeld vroeger starten met het drinken van alcohol (Prins, 2008).

Analyse

Voor het uitvoeren van de statistische analyses is in de huidige studie gebruik gemaakt van IBM SPSS statistics 22, waarbij voor het toetsen van de significantie een p-waarde van $< .05$ is aangehouden. Eerst is er een missende waarde analyse gedaan. Naar aanleiding hiervan is één case uit de dataset verwijderd.

Beschrijvende gegevens zijn geanalyseerd voor de demografische variabelen (geslacht en opleidingsniveau), de afhankelijke variabele (leeftijd van alcoholinitiatie) en voor de onafhankelijke variabelen (mate van conflicten, mate van communicatie, mate van tevredenheid en zelfcontrole). Om correlaties tussen deze variabelen te toetsen is gebruik gemaakt van Pearson correlaties. Met behulp van deze gegevens is bepaald welke demografische variabelen als controlevariabelen in de analyses dienden te worden opgenomen.

Het hoofdeffect van ouderlijke scheiding op leeftijd van alcoholinitiatie is getoetst door middel van een logistische regressieanalyse. Hiervoor zijn beide variabelen gehercodeerd in

dummyvariabelen. Waarbij ouderlijke scheiding is 0 = intact gezin en 1 = gescheiden ouders en leeftijd van alcoholinitiatie is 0 = 12 jaar en jonger en 1 = 13 jaar en ouder.

Het mediërende effect van de kwaliteit van de ouder-kind relatie (mate van conflicten, mate van communicatie en mate van tevredenheid) is geanalyseerd volgens de drie stappen van de Baron en Kenny methode (1986). In de eerste stap is door middel van een logistische regressieanalyse het hoofdverband tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie geanalyseerd. In de tweede stap is door middel van een lineaire regressieanalyse de verbanden tussen ouderlijke scheiding en respectievelijk mate van conflicten, mate van communicatie en mate van tevredenheid geanalyseerd. In de derde stap is door middel van een logistische regressieanalyse getoetst of mate van conflicten, mate van communicatie en mate van tevredenheid het verband tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie medieert. Dit is gedaan door te kijken of in stap drie het hoofdverband is verminderd (partiele mediatie) of non-significant is geworden (volledige mediatie). Ten slotte, is door middel van een Sobeltest bepaald of het mediatieverband significant is.

Het gemodereerde mediatieverband is tevens geanalyseerd door middel van de drie stappen van de Baron en Kenny methode (1986). De moderator zelfcontrole is door middel van een mediaan-split opgesplitst in lage- en hoge- zelfcontrole. Eerst is gekeken of het hoofdverband tussen scheiding en alcoholinitiatie verschilt per niveau van zelfcontrole en vervolgens of het gehele gemodereerde mediatieverband verschilt voor respondenten met een lage- en hoge- zelfcontrole. Door middel van de Sobeltest is getoetst voor welke groep van zelfcontrole het mediatie-effect het grootst is.

Resultaten

Beschrijvende analyses

In Tabel 1 zijn voor alle continue variabelen het aantal respondenten (N), het gemiddelde (M), de standaarddeviaties (SD) en minimum/maximum scores voor de totale groep weergegeven. Voor alle categorische variabelen zijn het aantal respondenten en percentages gegeven. Uit de beschrijvende analyses bleek dat respondenten aangaven gemiddeld weinig conflicten te hebben met hun ouders, gemiddeld een beetje tot veel te communiceren met hun ouders en gemiddeld erg tevreden waren over de relatie met hun ouders.

Uit de analyses bleek tevens dat VMBO-leerlingen vaker waren gestart met alcohol drinken op de leeftijd van 12 jaar en jonger dan HAVO- en VWO-leerlingen ($\chi^2(2) = 7.35, p = .03$). Er is geen verschil in geslacht gevonden in leeftijd van alcoholinitiatie ($p = .64$). Om deze reden is geslacht niet verder meegenomen in de analyses.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van demografische variabelen (geslacht en opleidingsniveau), onafhankelijke variabelen (gescheiden ouders, mate van conflicten, mate van communicatie, mate van tevredenheid en zelfcontrole) en afhankelijke variabele (leeftijd van alcoholinitiatie).

Variabelen	N	%	Minimum	Maximum
Geslacht (% jongens)	491	48,1		
Opleidingsniveau	491			
VMBO		17,9		
HAVO		54		
VWO		28,1		
Alcoholinitiatie (% < 12 jaar)	491	18,5		
Gezin met gescheiden ouders	491	25,1		
Variabelen	N	M (SD)	Minimum	Maximum
Mate van conflicten	491	4.05 (.75)	1	5
Mate van communicatie	491	2.58 (.99)	1	5
Mate van tevredenheid	491	3.93 (.92)	1	5
Zelfcontrole	475	3.25 (.58)	1	5

In Tabel 2 zijn de onderlinge correlaties tussen de controlevariabelen, onafhankelijke variabelen en afhankelijke variabele te zien. De negatieve correlatie tussen ouderlijke scheiding (0 = niet gescheiden, 1 = gescheiden) en leeftijd van alcoholinitiatie wil zeggen dat het hebben van gescheiden ouders relateert aan het vroeger beginnen met drinken van alcohol. De drie factoren die de kwaliteit van de ouder-kind relatie meten; mate van conflicten, mate van communicatie en mate van tevredenheid zijn niet significant gerelateerd aan leeftijd van alcoholinitiatie. Mate van communicatie is wel positief significant gerelateerd aan ouderlijke scheiding. Dit houdt in dat het hebben van gescheiden ouders relateert aan een betere communicatie met ouders.

Tabel 2

Pearson correlaties van alle variabelen (N=491)

Variabelen	1	2	3	4	5	6	7
1. Leeftijd van alcoholinitiatie (1 = 13 jaar en ouder)	-						
2. Ouderlijke scheiding (1 = gescheiden)	-.11*	-					
3. Mate van conflicten	.07	-.01	-				
4. Mate van communicatie	-.02	.09*	.33**	-			
5. Mate van tevredenheid	-.01	-.00	-.62**	-.57**	-		
6. Zelfcontrole	.12*	-.02	.41**	.34**	-.32**	-	
7. Opleidingsniveau	.07	-.11*	.13**	.00	-.02	.13*	-

Noot. * $p < .05$ ** $p < .01$.

Mediatieanalyses

Stap 1: Het directe effect van ouderlijke scheiding op alcoholinitiatie. Dit effect is geanalyseerd door middel van een logistische regressieanalyse, terwijl er gecontroleerd werd voor opleidingsniveau. In model 1 is enkel de controlevariabele opgenomen (Tabel 3, model 1). In model 2 is de onafhankelijke variabele ouderlijke scheiding toegevoegd (Tabel 3, model 2). Uit deze analyse bleek dat ouderlijke scheiding gerelateerd was aan vroegere alcoholinitiatie ($OR = .56, p = .02$). Dit houdt in dat respondenten met gescheiden ouders een grotere kans hadden op het starten met alcohol drinken voor 13 jaar, dan respondenten met niet-gescheiden ouders.

Stap 2: Het effect van ouderlijke scheiding op mate van conflicten, mate van communicatie en mate van tevredenheid. Een lineaire regressieanalyse liet zien dat ouderlijke scheiding een significant positief effect had op mate van communicatie ($\beta = .09, p = .04$); dit houdt in dat het hebben van gescheiden ouders gerelateerd was aan een hogere mate van communicatie met ouders. Er waren geen significante verbanden tussen ouderlijke scheiding en mate van conflicten ($\beta = -.01, p = .87$) en mate van tevredenheid ($\beta = -.00, p = .98$). Om deze reden zijn mate van conflicten en mate van tevredenheid niet verder meegenomen in de mediatieanalyses.

Stap 3: het effect van ouderlijke scheiding op alcoholinitiatie via mate van communicatie. Voor het toetsen van het mediatie-effect van mate van communicatie is deze variabele toegevoegd aan het logistische regressiemodel (Tabel 3, model 3). Deze analyse liet

zien dat na toevoeging van mate van communicatie, de variabele ouderlijke scheiding nog steeds significant gerelateerd was aan leeftijd van alcoholinitiatie ($OR = .57, p = .03$) en dat dit effect nauwelijks kleiner was geworden bij toevoeging van mate van communicatie (Tabel 3, model 1). De analyse liet tevens zien dat mate van communicatie niet significant gerelateerd was aan leeftijd van alcoholinitiatie ($p = .41$), waardoor deze variabele geen mediator is in het verband tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie.

Tabel 3

Binaire logistische regressieanalyses voor de controlevariabele opleidingsniveau, het hoofdeffect ouderlijke scheiding en de mediator mate van communicatie.

Model	OR	SE	95% BI	Nagelkerke R^2
<i>Model 1 Controlevariabele</i>				.02
Opleidingsniveau VMBO	.56	.33	.30 - 1.05	
Opleidingsniveau HAVO (ref = VWO)	1.21	.28	.70 - 2.09	
<i>Model 2 Hoofdeffect</i>				.04
Ouderlijke scheiding (1= gescheiden)	.56*	.25	.34 - .92	
<i>Model 3 Hoofdeffect + Mediator</i>				.04
Ouderlijke scheiding	.57*	.26	.34 - .94	
Mate van communicatie	.94	.12	.74 - 1.19	

Noot. OR= odds ratio, SE= standaard error, 95% BI= 95% betrouwbaarheidsinterval.

* $p < .05$.

Gemodereerde-mediatieanalyses

Voor het analyseren van het moderatie-effect van zelfcontrole op het mediatiemodel is de steekproef door middel van een mediaan-split verdeeld in een groep met lage zelfcontrole en een groep met hoge zelfcontrole. Vervolgens is voor beide groepen van zelfcontrole getoetst op mediatie. In blok 1 is enkel de controlevariabele schoolniveau opgenomen (Tabel 3, model 1).

Stap 1: het effect van ouderlijke scheiding op leeftijd van alcoholinitiatie. Met een binaire logistische regressieanalyse is voor beide groepen van zelfcontrole gekeken of er een hoofdeffect van ouderlijke scheiding op leeftijd van alcoholinitiatie was (Tabel 3, model 2).

Deze analyse liet zien dat voor respondenten met een lage zelfcontrole ouderlijke scheiding negatief gerelateerd was aan leeftijd van alcoholinitiatie ($OR = .50$, $SE = .35$, $p = .04$). Dit houdt in dat respondenten met een lage zelfcontrole uit een gescheiden gezin een grotere kans hebben op vroegere alcoholinitiatie, dan respondenten met een lage zelfcontrole uit een intact gezin. Voor respondenten met een hoge zelfcontrole was deze relatie niet significant ($p = .27$). Om deze reden is het mediatie-effect van mate van conflicten, mate van communicatie en mate van tevredenheid voor de respondenten met een hoge zelfcontrole verder niet getoetst.

Stap 2: Het effect van ouderlijke scheiding op mate van conflicten, mate van communicatie en mate van tevredenheid. Door middel van een lineaire regressieanalyse is voor de groep respondenten met een lage zelfcontrole gekeken of er een relatie is tussen ouderlijke scheiding en mate van conflicten, mate van communicatie en mate van tevredenheid. Uit deze analyses bleek dat er een positief significante relatie was tussen ouderlijke scheiding en mate van communicatie ($\beta = .16$, $SE = .13$, $p = .02$). Er waren geen significante relaties tussen ouderlijke scheiding en respectievelijk mate van conflicten ($\beta = -.03$, $p = .62$) en mate van tevredenheid ($\beta = -.03$, $p = .60$). Vanwege deze niet-significante relaties zijn deze variabelen niet verder getoetst als mediator.

Stap 3: Het effect van ouderlijke scheiding op leeftijd van alcoholinitiatie via mate van communicatie. In de laatste stap is voor de groep respondenten met een lage zelfcontrole de variabele mate van communicatie opgenomen in het logistische regressiemodel met de controlevariabele schoolniveau, de voorspeller ouderlijke scheiding en de afhankelijke variabele leeftijd van alcoholinitiatie (tabel 3, model 3). Deze analyse liet zien dat na toevoeging van mate van communicatie, ouderlijke scheiding niet meer significant gerelateerd was aan leeftijd van alcoholinitiatie ($p = .07$). De analyse liet tevens zien dat mate van communicatie niet significant gerelateerd was aan leeftijd van alcoholinitiatie ($p = .38$), waardoor deze variabele geen significante mediator is in het verband tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie voor respondenten met een lage zelfcontrole.

Tabel 4

Binaire logistische regressieanalyses voor de controlevariabele opleidingsniveau, het hoofdeffect ouderlijke scheiding en de mediator mate van communicatie voor de groepen lage- en hoge- zelfcontrole.

Model	Lage zelfcontrole (N = 237)				Hoge zelfcontrole (N = 238)			
	OR	SE	95% BI	Nagelkerke R ²	OR	SE	95% BI	Nagelkerke R ²
<i>Model 1</i>				.02				.02
<i>Controlevariabele</i>								
Opleidingsniveau VMBO	.50	.46	.20 – 1.23		.66	.51	.24 – 1.78	
Opleidingsniveau HAVO	.95	.40	.44 – 2.09		1.50	.42	.65 – 3.44	
<i>Model 2 Hoofdeffect</i>				.05*				.03
Ouderlijke scheiding (1= gescheiden)	.50*	.35	.25 - .98		.64	.41	.29 – 1.41	
<i>Model 3 Hoofdeffect + mediator</i>				.05				
Ouderlijke scheiding	.52	.35	.26 – 1.04					
Mate van communicatie	.85	.18	.59 – 1.22					

Noot. OR= odds ratio, SE= standaard error, 95% BI = 95% betrouwbaarheidsinterval. * $p < .05$

Discussie

Het doel van de huidige studie was om te onderzoeken of er een verband is tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie, of dit verband gemedieerd wordt door de kwaliteit van de ouder-kind relatie en of dit mediatiemodel verschilt voor adolescenten met een lage- en hoge- zelfcontrole. In lijn met de verwachtingen laten de resultaten zien dat jongeren met gescheiden ouders en een lage zelfcontrole een groter risico vormen voor het vroeger starten met het drinken van alcohol. Echter, tegen de verwachtingen in blijkt een verminderde kwaliteit van de ouder-kind relatie geen mediërende rol te hebben in dit verband.

Uit de huidige studie blijkt dat adolescenten met gescheiden ouders eerder starten met het drinken van alcohol, dan adolescenten uit een intact gezin. Deze bevinding sluit aan bij voorgaand onderzoek (Dube et al., 2006; Fletcher & Sindelar, 2012; McCarty et al, 2011; Sartor et al., 2006) dat zowel cross-sectioneel als longitudinaal heeft aangetoond dat scheiding een significante voorspeller is voor vroege alcoholinitiatie. Ouderlijke scheiding wordt gezien als een negatieve en stressvolle gebeurtenis die vroege alcoholinitiatie en ook alcoholverslaving op latere leeftijd tot gevolg kan hebben (Dube et al., 2006; Fletcher & Sindelar, 2012; McCarty et al, 2011; Sartor et al., 2006).

Dat jongeren uit gescheiden gezinnen vroeger beginnen met het drinken van alcohol kan mogelijk verklaard worden doordat jongeren in de adolescentie vatbaarder worden voor invloeden uit de gezinsomgeving (Dube et al., 2006). Voor jongeren uit gescheiden gezinnen zou dit weleens sterker kunnen gelden. Belangrijke familiegebeurtenissen, zowel positief als negatief, beïnvloeden de neurologische ontwikkeling van een adolescent, wat vervolgens invloed heeft op het sociale, emotionele en psychologische welzijn (Perry & Pollard, 1998). Negatieve gebeurtenissen in de kindertijd worden bijvoorbeeld geassocieerd met hogere niveaus van het hormoon cortisol en de neurotransmitter noradrenaline, omdat deze worden aangemaakt door het lichaam bij het ervaren van stress (De Bellis et al., 1999). Zodoende is het mogelijk dat door ouderlijke scheiding jongeren meer stress ervaren. Hoge niveaus van cortisol en noradrenaline kunnen moeilijkheden met zelfregulatie tot gevolg hebben (Van Der Kolk, Perry & Herman, 1991). Volgens de *Self-Medication Hypothesis* (Khantzian, 1997) starten adolescenten mogelijk eerder met het drinken van alcohol om op die manier hun gemoedstoestand te reguleren en om te gaan met die stress (Fletcher & Sindelar, 2012; Khantzian, 1997).

Een andere mogelijke verklaring voor het verband tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie is dat gescheiden ouders gemiddeld vaker een permissieve opvoedstijl

hanteren dan ouders uit een intact gezin (Kurdek & Fine, 1993). Een permissieve opvoedstijl houdt in dat ouders warmte en liefde tonen jegens hun kinderen, maar dat zij tegelijkertijd niet van hun kinderen verwachten dat zij verantwoording afleggen over hun bezigheden, evenals dat zij minder vaak regels, straf of taken opleggen aan hun kinderen (Baumrind, 1971). Dat gescheiden ouders vaker een permissieve opvoedstijl hanteren komt mogelijk doordat de verzorgende ouder (vaak de moeder) na de scheiding grotendeels alleen moet opvoeden, terwijl dit eerst door twee ouders werd gedaan. Daarnaast komt het vaak voor dat de verzorgende ouder de adolescent na de scheiding meer behandelt als een vriend en vertrouweling, dan zijn/haar kind (Afifi et al., 2007). Uit verschillende studies blijkt dat permissiviteit vroege alcoholinitiatie voorspelt: wanneer ouders alcohol niet expliciet verbieden is er een grotere kans dat jongeren starten met het drinken van alcohol (Ellickson & Hays, 1991; Krahn, Piper, King, Olson, Kurth, & Moberg, 1996). Het is dus mogelijk dat doordat gescheiden ouders vaker een permissieve opvoedstijl hanteren en daardoor het gebruiken van alcohol niet expliciet verbieden, jongeren vroeger starten met drinken.

De kwaliteit van de ouder-kind relatie blijkt geen significante mediator in de relatie tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie. Dit blijkt voor zowel jongeren met een lage als hoge mate van zelfcontrole. Deze bevinding komt niet overeen met voorgaand onderzoek van Crawford en Novak (2008) en Braithwaite et al. (2015). Een belangrijke kanttekening is dat in de huidige studie expliciet onderzoek naar alcoholinitiatie is gedaan, terwijl de studies van Crawford en Novak (2008) en Braithwaite et al. (2015) onderzoek deden naar respectievelijk middelengebruik en externaliserend gedrag. Het lijkt erop dat in het verband tussen scheiding en alcoholinitiatie andere processen een rol spelen dan in het verband tussen scheiding en alcoholgebruik. Het is mogelijk dat bij alcoholinitiatie de regels die ouders stellen ten aanzien van alcoholgebruik meer van belang zijn dan de kwaliteit van de relatie met ouders (Van Der Vorst, Engels, Meeus, & Deković, 2006). Zo blijkt uit voorgaand onderzoek (Van Der Vorst et al., 2006) dat regels ten aanzien van alcoholgebruik alleen invloed hadden wanneer adolescenten nog nooit gedronken hadden. Dit wijst erop dat strikte regels van ouders met betrekking tot alcoholgebruik een belangrijke voorspeller is voor alcoholinitiatie, maar niet wanneer adolescenten eenmaal drinken.

Een tweede mogelijke verklaring is dat niet de kwaliteit van de ouder-kind relatie, maar omgang met peers een belangrijke rol speelt in het verband tussen scheiding en alcoholinitiatie/alcoholgebruik. Eerder werd al beschreven dat de permissieve opvoedstijl die vaker gehanteerd wordt in gescheiden gezinnen een rol speelt bij vroege alcoholinitiatie. Het is mogelijk dat deze permissieve opvoedstijl tevens invloed heeft op de mate waarin

adolescenten met gescheiden ouders tijd doorbrengen met peers. Uit voorgaand onderzoek (Bednar & Fisher, 2003) blijkt dat adolescenten waarvan ouders een permissieve opvoedstijl hanteren meer tijd doorbrengen met vrienden en zich ook meer door hen laten beïnvloeden in hun besluitvorming. Het is dus mogelijk dat adolescenten met gescheiden ouders gevoeliger zijn voor de mening van peers en dat niet de kwaliteit van de ouder-kind relatie, maar dit vroegere alcoholinitiatie tot gevolg heeft.

Op basis van eerder onderzoek (Barrett & Turner, 2006; Crawford et al., 2008; Havermans et al., 2014) werd verwacht dat adolescenten met gescheiden ouders gemiddeld een mindere kwaliteit van de ouder-kind relatie ervaren, dan adolescenten uit een intact gezin. Echter, in de huidige studie blijkt ouderlijke scheiding juist geassocieerd te zijn aan een hogere communicatie met ouders. Adolescenten met gescheiden ouders communiceren gemiddeld dus meer met hun ouders, dan adolescenten met niet-gescheiden ouders. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat gezinnen steeds vaker en beter begeleid worden wanneer een scheiding zich voordoet. Zo stelde de kinderombudsman in een adviesrapport (2014) aan de Rijksoverheid dat begeleiding bij een scheiding verplicht moet worden gesteld. Een aanbeveling in dit rapport is dat begeleiding bij een scheiding door eerstelijnsprofessionals moet worden gedaan (Baracs & Vreeburg, 2014). Oftewel, begeleiding bij scheiding moet plaatsvinden voordat er problemen ontstaan. Ondanks dit adviesrapport is begeleiding bij echtscheiding nog niet verplicht. Echter, sinds de transitie van de jeugdzorg in 2015 wordt meer ingezet op eerstelijnszorg (Swarte, Bosma, Smit en Bloemendal, 2014). Het is mogelijk dat gezinnen en ouders die te maken hebben met een echtscheiding hier steeds vaker bij begeleid worden, waardoor de scheiding geen verminderde kwaliteit van de ouder-kind relatie meer tot gevolg heeft en de communicatie tussen ouder en kind zelfs verbeterd.

Het verband tussen scheiding en vroegere alcoholinitiatie geldt alleen voor jongeren met een lage zelfcontrole en niet voor degenen met een hoge zelfcontrole. Dat wil zeggen, respondenten met gescheiden ouders en een lage zelfcontrole starten gemiddeld vroeger met alcohol drinken dan respondenten met een lage zelfcontrole uit intacte gezinnen. Deze bevinding is in lijn met het *Cumulative Risk Model* van Sameroff (2000), dat stelt dat het voorkomen van meerdere risicofactoren, in dit geval scheiding en een lage zelfcontrole, de kans op probleemgedrag vergroot.

Een verklaring hiervoor is dat jongeren met een lage zelfcontrole over het algemeen vatbaarder zijn voor omgevingsinvloeden (Muraven et al., 2005). Het is daarom mogelijk dat deze jongeren meer stress zullen ervaren ten gevolge van de ouderlijke scheiding, dan jongeren met een hoge zelfcontrole, en stress is een belangrijke voorspeller voor het starten

met alcohol drinken (Fletcher & Sindelar, 2012). Daarnaast zijn jongeren met een lage zelfcontrole over het algemeen ook vatbaarder voor de meningen en gedragingen van peers (Gottfredson & Hirschi, 1990). Uit de empirische literatuur blijkt dat jongeren vrienden selecteren die op hen lijken qua gedrag (Arnett & Hughes, 2012). De kans is daarom aanwezig dat jongeren met een lage zelfcontrole bevriend zijn met jongeren die tevens een lage zelfcontrole hebben. Volgens de *General Theory of Crime* (Gottfredson & Hirschi, 1990) vertonen adolescenten met een lage zelfcontrole vaker deviant gedrag, waaronder alcoholgebruik, maar ook delinquent en agressief gedrag. Omdat jongeren in een peergroep van elkaar leren en gedrag kopiëren, is het mogelijk dat er binnen de peergroep een soort verstandshouding ontstaat met betrekking tot welke gedragingen de norm zijn. In een peer groep bestaande uit jongeren die vrijwel allemaal een lage zelfcontrole hebben, is de kans groter dat die norm bestaat uit het vertonen van deviant gedrag, waaronder het drinken van alcohol. Concluderend, beginnen jongeren met gescheiden ouders en een lage zelfcontrole eerder met het drinken van alcohol. De kwaliteit van de ouder-kind relatie kan dit verband niet verklaren. In toekomstig onderzoek is het daarom van belang de invloed van andere factoren, zoals invloed van peers en regels van ouders, te onderzoeken.

Limitaties

De huidige studie kent een aantal limitaties waarmee rekening moet worden gehouden bij het interpreteren van de bevindingen. Ten eerste betreft deze studie een cross-sectioneel design, waardoor er bij significante bevindingen geen causale relaties kunnen worden vastgesteld. Ten tweede is de steekproef van de huidige studie relatief klein, wat mogelijk effect heeft gehad op de significantie van een aantal verbanden. Ten derde zijn de bevindingen in deze studie gebaseerd op zelfrapportage. Ondanks dat uit onderzoek is gebleken dat zelfrapportages een betrouwbare methode zijn voor het meten van alcoholgebruik (Del Boca & Darkes, 2003), is het mogelijk dat deze methode tot het geven van sociaal wenselijke antwoorden heeft geleid. Dit kan bijvoorbeeld onderrapportage van het wel of niet drinken van alcohol tot gevolg hebben gehad. Ten slotte, is er in deze studie gebruik gemaakt van een gemakssteekproef, waarbij respondenten niet op een aselechte wijze zijn geselecteerd. Om deze reden zijn bevindingen uit de huidige studie maar gering generaliseerbaar naar de gehele Nederlandse populatie. Echter, is in de huidige studie wel een goede weergave van de opleidingsniveaus in Nederland meegenomen. Op dit punt geeft de huidige studie een betrouwbare afspiegeling van de gehele populatie.

Conclusie en implicaties

De huidige studie heeft meer inzicht gegeven in de processen die meewerken in het

verband tussen ouderlijke scheiding en leeftijd van alcoholinitiatie. Geconcludeerd kan worden dat, in lijn met de hypothese, scheiden van ouders de kans vergroot dat jongeren met een lage zelfcontrole eerder beginnen met drinken. Echter, de kwaliteit van de ouder-kind relatie kan dit verband niet verklaren.

De huidige studie kent een aantal theoretische en praktische implicaties. Een theoretische implicatie is dat de huidige bevindingen het *Cumulative Risk Model* (Sameroff, 2000) bevestigen; wanneer meerdere risicofactoren zich voordoen, is de kans op vroege alcoholinitiatie van adolescenten groter. Om deze reden is een praktische implicatie dat voorlichtings- en/of preventiecampagnes met betrekking tot het uitstellen van het drinken van alcohol zich met name moeten richten op adolescenten uit gescheiden gezinnen die tevens een lage zelfcontrole hebben. Hiervoor is het van belang dat lage zelfcontrole bij kinderen en jongeren vroeg gesignaleerd wordt, zodat de juiste doelgroep wordt benaderd voor interventies. Een voorbeeld van zo'n interventie is het interventieprogramma Zelfcontrole (van Manen, 2001). Deze interventie richt zich op kinderen tussen de leeftijden van 9 en 13 jaar en leert deze kinderen om te gaan met sociale probleemsituaties, door middel van het aanleren van probleemoplossings- en communicatieve- vaardigheden. Kinderen leren manieren van informatieverwerking om ze adequaat op de probleemsituatie te reageren.

Een tweede praktische implicatie is dat vervolgonderzoek zich moet richten op andere factoren, dan de kwaliteit van de ouder-kind relatie, die mogelijk het verband tussen scheiding en alcoholinitiatie kunnen verklaren, zoals opvoedstijl en opvoedprocessen van ouders. Uit de empirische literatuur blijkt dat deze factoren mogelijk het verband tussen scheiding en alcoholgebruik verklaren (Crawford & Novak, 2008), maar voor alcoholinitiatie is dit nog niet onderzocht. Het is mogelijk dat regels van ouders ten aanzien van alcoholgebruik een belangrijke rol spelen bij de alcoholinitiatie van adolescenten, omdat deze regels meer invloed hebben wanneer jongeren nog niet zijn gestart met drinken (Van Der Vorst et al., 2006). Het is aannemelijk dat dit tevens geldt voor andere opvoedingsfactoren. Om deze reden is het van belang om in vervolgstudies naar vroege alcoholinitiatie, de invloed van opvoedstijl en opvoedprocessen als mediators te onderzoeken.

Bronnenlijst

- Afifi, T. D., McManus, T., Hutchinson, S., & Baker, B. (2007). Inappropriate parental divorce disclosures, the factors that prompt them, and their impact on parents' and adolescents' Well-being. *Communication Monographs*, 74(1), 78-102.
Doi: 10.1080/03637750701196870
- Arnett, J. J., & Hughes, M. (2012). *Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach*. Harlow: Pearson Education Limited
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182. Doi: <http://dx.doi.org/10.1037/00223514.51.6.1173>
- Baracs, M. N., & Vreeburg-van der Laan, E. J. M. (2014). Vechtende ouders, het kind in de knel: adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen. Rapportnummer KOM003/2014. Den Haag: de kinderombudsman
- Barrett, A. E., & Turner, R. J. (2006). Family structure and substance use problems in adolescence and early adulthood: examining explanations for the relationship. *Addiction*, 101(1), 109-120. Doi: 10.1111/j.1360-0443.2005.01296.x
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4, 1-103.
- Bednar, D. E., & Fisher, T. D. (2003). Peer referencing in adolescent decision making as a function of perceived parenting style. *Adolescence*, 38(152), 607-621
- Braithwaite, S. R., Steele, E., Spjut, K., Dowdle, K. K., & Harper, J. (2015). Parent–child connectedness mediates the association between marital conflict and children's internalizing/externalizing outcomes. *Journal of Child and Family Studies*, 24(12), 3690-3699. Doi: 10.1007/s10826-015-0177-8
- Centraal Bureau voor de statistiek (2015). Echtscheidingen met kinderen. Gehaald van: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=60060ned&D1=0110%2c152&D2=14-18&HD=150914-0834&HDR=T&STB=G1>
- Crawford, L. A., & Novak, K. B. (2008). Parent–child Relations and peer associations as mediators of the family structure–substance use relationship. *Journal of Family Issues*, 29(2), 155-184. Doi: 10.1177/0192513X07304461
- Cruts, A. A. N., Meijer, R. F., Croes, E. A., Ketelaars, A. P. M., & Pol van der, P. M. (2015).

Nationale Drug Monitor. Gehaald van: <https://assets.trimbos.nl/docs/24dd30ba-464f4dcd-a74020ac058d310b.pdf>

De Bellis, M. D., Baum, A. S., Birmaher, B., Keshavan, M.S., Eccard, C. H., Boring, A. M., Jenkins, F. J., & Ryan, N. D. (1999). Developmental traumatology part I: biological stress systems. *Biological Psychiatry*, *45*(10), 1259-1270.

Doi: 10.1016/S0006-3223(99)00044-X

Del Boca, F. K., & Darkes, J. (2003). The validity of self-reports of alcohol consumption: state of the science and challenges for research. *Addiction*, *98*, 1-12.

Doi: 10.1046/j.1359-6357.2003.00586.x

Dube, S. R., Miller, J. W., Brown, D. W., Giles, W. H., Felitti, J. W., Dong, M., & Anda, R. F. (2006). Adverse childhood experiences and the association with ever using alcohol and initiating alcohol use during adolescence. *Journal of Adolescent Health*, *38*(4), 444.e1-444.e10. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2005.06.006

Doi: 10.1016/j.jadohealth.2005.06.006

Ellickson, P. L., & Hays, R. D. (1991). Antecedents of drinking among young adolescents with different alcohol use histories. *Journal of Studies on Alcohol*, *52*(5), 398-408.

Doi: <http://dx.doi.org.proxy.library.uu.nl/10.15288/jsa.1991.52.398>

Fletcher, J. M., & Sindelar, J. L. (2012). The effects of family stressors on substance use initiation in adolescence. *Review of Economics of the Household*, *10*(1), 99-114.

Doi: 10.1007/s11150-0109116-z

Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, *21*(6), 1016-1024.

Doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.21.6.1016>

Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press

Harrist, A. W., & Ainslie, R. C. (1998). Marital discord and child behavior problems: Parent child relationship quality and child interpersonal awareness as mediators. *Journal of Family Issues*, *19*(2), 140-163.

Havermans, N., Botterman, S., & Matthijs, K. (2014). Family resources as mediators in the relation between divorce and children's school engagement. *The Social Science Journal*, *51*(4), 564-579. Doi: 10.1016/j.soscij.2014.04.001

Hawkins, J. D., Graham, J. W., Maguin, E., Abbott, R., Hill, K. G., & Catalano, R. F. (1997). Exploring the effects of age of alcohol use initiation and psychosocial risk factors on

- subsequent alcohol misuse. *Journal of Studies on Alcohol*, 58(3), 280-290.
- Khantzian, E. J. (1997). The Self-medication hypothesis of substance use disorders: a reconsideration and recent applications. *Harvard Review of Psychiatry*, 4(5), 231-244.
Doi: 10.3109/10673229709030550
- King, K. M., & Chassin, L. (2007). A prospective study of the effects of age of initiation of alcohol and drug use on young adult substance dependence. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 68(2), 256-265. Doi: <http://dx.doi.org.proxy.library.uu.nl/10.15288/jsad.2007.68.256>
- Krahn, D., Piper, D., King, M., Olson, L., Kurth, C., & Moberg, D. P. (1996). Dieting in sixth grade predicts alcohol use in ninth grade. *Journal of Substance Use*, 8(3), 293-301.
- Kurdek, L. A., & Fine, M. A. (1993). The relation between family structure and young adolescents' appraisals of family climate and parenting behavior. *Journal of Family Issues*, 14(2), 279-291.
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 140-152. Doi: 10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x
- Manen, T. G., van. (2001). *Zelfcontrole. Een sociaalcognitief interventieprogramma voor kinderen met agressief en oppositioneel gedrag*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghem
- McCarty, C. A., Rhew, I. C., Murowchick, E., McCauley, E., & Stoep Vander, A. (2011). Emotional health predictors of substance use initiation during middle school. *Psychology of Addictive Behaviors*, 26(2), 351-357. Doi: 10.1037/a0025630
- Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., Houts, R., Poulton, R., Roberts, B. W., Ross, S., Sears, M. R., Thomson, W. M., Caspi, A. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *Proceedings of the National Academy of Sciences in the United States of America*, 108(7), 2693-2698. Doi: 10.1073/pnas.1010076108
- Muraven, M., Collins, L. R., Saul, S., & Paty, J. A. (2005). Daily fluctuations in self-control demands and alcohol intake. *Psychology of Addictive Behaviors*, 19(2), 140-147.
Doi: 10.1037/0893164X.19.2.140
- Ostaszewski, K., & Zimmerman, M.A. (2006). The effects of cumulative risks and promotive factors on urban adolescent alcohol and other drug use: a longitudinal study of resiliency. *American Journal of Community Psychology*, 38(3), 251-262.

Doi: 10.1007/s10464-006-9076-x

- Perry, B. D., & Pollard, R. (1998). Homeostasis, stress, trauma, and adaptation: A neurodevelopmental view of childhood trauma. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 7(1), 33-51.
- Prins, M. (2008). *De deugd van tegenwoordig: Onderzoek naar jongeren en hun grenzen*. Radboud Universiteit, Nijmegen.
- Ronen, T. (1997). *Cognitive development therapy with children*. Chicester, England: Wiley and Sons
- Sameroff, A. J. (2000). Dialectical processes in developmental psychopathology. In A. Sameroff, M. Lewis, & S. Miller (Eds.), *Handbook of developmental psycho-pathology* (pp. 23-40)
- Sartor, C. E., Lynskey, M. T., Heath, A. C., Jacob, T., & True, W. (2007). The role of childhood risk factors in initiation of alcohol use and progression to alcohol dependence. *Addiction*, 102(2), 216-225. Doi: doi:10.1111/j.1360-0443.2006.01661.x
- Swarte, M., Bosma, T., Smit, R., & Bloemendal, I. (2014). Decentralisatie Jeugdzorg: Feitenrapport. Rapportnummer RIS 275360B. Den Haag: Rekenkamer
- Sznitman, S. R., Zlotnick, C., & Harel-Fisch, Y. (2015). Normalisation theory: does it accurately describe temporal changes in adolescent drunkenness and smoking? *Drug and Alcohol Review*, 1-9. Doi: 10.1111/dar.12351
- Tangney, J. P., Baumeister, R. F., & Boone, A. L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of Personality*, 2, 271-324. Doi: 10.1111/j.0022-3506.2004.00263.x
- Van der Kolk, B. A., Perry, J. C., & Herman, J. L., (1991). Childhood origins of self destructive behavior. *The American Journal of Psychiatry*, 148(12), 1665-1671. Doi: <http://dx.doi.org.proxy.library.uu.nl/10.1176/ajp.148.12.1665>
- Van der Vorst, h., Engels, R., Meeus, W., & Dekovic, M. (2006). The impact of alcohol-specific rules, parental norms about early drinking and parental alcohol use on adolescents' drinking behaviour. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1299-1306. Doi: 10.1111/j.1469-7610.2006

